

О. ДРОЗДОВ

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого), адвокат,
Голова Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної
комісії адвокатури,
Перший проректор Вищої школи адвокатури*

О. ДРОЗДОВА

*кандидат юридичних наук,
викладач кафедри
кримінального права і правосуддя
(Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка С. Дем'янчука), адвокат
помічник Першого проректора
Вищої школи адвокатури*

ПРИХОВАНЕ ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ РОБОТОДАВЦЕМ ЗА КАСИРАМИ СУПЕРМАРКЕТІВ ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ¹

Статтею 8 (Право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод² встановлено Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки

¹ Далі — ЄСПЛ, Європейський Суд або Суд.

² Далі – Конвенція. КЗПЛ.

чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. Авторами цих рядків вже було здійснено переклад відповідного інформаційного бюлетеню ЄСПЛ, у якому останній виклав витяги та висновки у рішеннях, присвячених питанню здійсненню нагляду на робочому місці³. У цьому документі, зокрема, йшлося про те, що збір та зберігання без відома працівника персональних даних, пов'язаних із використанням останнім телефону, електронної пошти та Інтернету, становлять втручання у право на повагу до приватного життя та кореспонденції.

Нещодавно предметом розгляду у Європейському суді по справі «*López Ribalda та інші проти Іспанії*» (№ 1874/13, рішення від 9. 01. 2018 року, [Секція III])⁴ постало питання відповідності статті 8 КЗПЛ здійснення прихованого відеоспостереження роботодавцями за касирами супермаркетів.

Факти. Заявники працювали касирами в супермаркеті. Для того, щоб розслідувати економічні втрати, їх роботодавець встановив камери спостереження, видимі, про які заявники були повідомлені, і приховані камери, про які їм не було відомо. Заявники були звільнені після відеозйомки, яка демонструє їх крадіжку предметів. В Європейському Суді заявники стверджували, зокрема, що приховане відеоспостереження за наказом роботодавця порушило їх право на приватність, захищене статтею 8 Конвенції.

Право. Стаття 8 КЗПЛ. Приховане відеоспостереження за працівниками на робочому місці повинне розглядатися як суттєве втручання у приватне життя. Воно включає в себе записану і відтворювану документацію їх поведінки на робочому місці, від якої відповідно до зобов'язання за трудовим договором виконувати роботи в цьому місці, вони не могли ухилитися. У зв'язку з цим "приватне життя" заявників було пов'язане з цими заходами.

У своєму рішенні ЄСПЛ доволі ретельно проаналізував низку відповідних міжнародних документів.

Зокрема, статтями 5, 7-8 Конвенції про захист осіб стосовно автономізованої обробки персональних даних (ETS № 108) (далі – Конвенція 108) визначено види персональних даних, які піддаються автоматизованій обробці: а) повинні отримуватися та оброблятися сумлінно та законно; б) повинні зберігатися для визначених і законних цілей та не використовуються у спосіб

³ ЄСПЛ назвав ключові рішення щодо нагляду на робочому місці. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zib.com.ua/ua/print/130717-espl-nazvav-klyuchovi-rishennya-schodo-naglyadu-na-robochomu.html>.

⁴ Case of «López Ribalda and Others v. Spain». — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-179881>.

несумісний з цими цілями; в) мають бути адекватними, відповідними і не надмірними з точки зору цілей, заради яких вони зберігаються; г) мають бути точними та, у разі необхідності, мають поновлюватися; ґ) повинні зберігатися у форматі, який дозволяє ідентифікувати суб'єктів даних не довше, ніж це необхідно для цілі, заради якої такі дані зберігаються.

Відповідно до статті 7 Конвенції 108, для захисту персональних даних, що зберігаються у файлах даних для автоматизованої обробки, вживаються відповідні заходи захисту, спрямовані на запобігання випадковому чи несанкціонованому знищенню або випадковій втраті, а також на запобігання несанкціонованому доступу, змінінню або поширенню.

Стаття 8 Конвенції 108 вимагає додаткові гарантії для суб'єкта даних. Будь-якій особі має бути надана можливість: а) встановлювати існування файлу персональних даних для автоматизованої обробки, його головні цілі, а також особистість та постійне помешкання чи місце знаходження головної штаб-квартири контролера файлу; б) отримувати через розумні проміжки часу та без надмірної затримки або витрат підтвердження або спростування зберігання персональних даних, що її стосуються, у файлі даних для автоматизованої обробки, а також отримувати такі дані у доступній для розуміння формі; в) вимагати у відповідних випадках виправлення або знищення таких даних, якщо вони оброблялися на порушення положень внутрішнього права, що запроваджують основоположні принципи, визначені у Статтях 6 і 6 цієї Конвенції; г) використовувати засоби правового захисту у разі невиконання передбаченого у пунктах б) і в) цієї статті прохання про підтвердження або у відповідних випадках про надання, виправлення або знищення даних.

Принагідно зауважимо, що стаття 6 Конвенції 108 визначає, що персональні дані, які свідчать про расову приналежність, політичні або релігійні чи інші переконання, а також персональні дані, що стосуються здоров'я або статевого життя, не можуть піддаватися автоматизованій обробці, якщо національне законодавство не забезпечує відповідних гарантій. Це правило застосовується також до персональних даних, що стосуються засудження у кримінальному порядку.

Також ЄСПЛ, звернувши увагу на Директиву 95/46/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європи від 24 жовтня 1995 р. про захист фізичних осіб при обробці персональних даних та вільного переміщення таких даних (Офіційний журнал Європейського Співтовариства від 23 листопада 1995 р., № 281 с.31), яка направлена на забезпечення високого рівня безпеки в Співтоваристві. ЄСПЛ взяв до уваги положення статей 7, 10-11 даної Директиви. Наведеними статтями встановлено, що Держави-члени передбачають, що персональні дані можуть оброблятися тільки за умови, що: (а) суб'єкт даних недвозначно дав свою згоду;

чи (б) обробка необхідна для виконання контракту, стороною якого є суб'єкт даних, чи для вживання заходів на прохання суб'єкта даних до підписання контракту; чи (в) обробка необхідна для дотримання правового зобов'язання, яким зв'язаний контролер; чи (г) обробка необхідна для захисту життєво важливих інтересів суб'єкта даних; чи (д) обробка необхідна для виконання завдання, здійснюваного в суспільних інтересах, чи при виконанні офіційних повноважень, якими наділений контролер або третя сторона, якій надаються дані; чи (е) обробка необхідна в цілях законних інтересів, переслідуваних контролером чи третьою стороною або сторонами, для яких надаються дані, крім випадків, коли над такими інтересами переважають інтереси основних прав і свобод суб'єкта даних, що вимагають захисту згідно з пунктом 1 статті 1 (стаття 7).

У статті 10 (Інформація у разі збору даних від суб'єкта даних) Директиви йдеться про те, що Держави-члени передбачають, що контролер чи його представник повинні надати суб'єкту даних, у якого збираються дані щодо нього самого, принаймні наступну інформацію, крім тих випадків, коли в нього вже є така інформація: (а) особа контролера і його представника, якщо такий є; (б) цілі обробки, для якої призначені дані; (в) будь-яка додаткова інформація, така як наприклад: * одержувачі чи категорії одержувачів даних, * обов'язковість чи добровільність відповіді на питання, а також можливі наслідки за ненадання відповіді, * існування права доступу і права на виправлення даних, які його стосуються у тій мірі, у якій така додаткова інформація необхідна, з огляду на особливі обставини, за яких дані збираються, для гарантії справедливої обробки у відношенні суб'єкта даних обробки.

Стаття 11 (Інформація у разі, якщо дані не були отримані від суб'єкта даних) визначає, що у випадку, якщо дані не були отримані від суб'єкта даних, держави-члени передбачають, що контролер чи його представник повинні під час реєстрації персональних даних чи, якщо передбачене розголошення даних третій особі, не пізніше того часу, коли дані вперше розголошуються, надати суб'єкту даних наступну інформацію, крім тих випадків, коли в нього вже є така інформація: (а) особа контролера і його представника, якщо такий є; (б) цілі обробки; (в) будь-яка додаткова інформація, така як наприклад: * категорії даних, що використовуються, * одержувачі чи категорії одержувачів, * існування права доступу і права на виправлення даних, які його стосуються у тій мірі, у якій така додаткова інформація необхідна, з огляду на особливі обставини, за яких дані обробляються, для гарантії справедливої обробки у відношенні суб'єкта даних обробки. Параграф 1 не застосовується в певних випадках, зокрема при обробці даних у статистичних цілях чи з метою історичних чи наукових досліджень, коли надання такої інформації виявляється неможливим чи може спричинити непропорційні зусилля або коли реєстрація чи **надання даних** чітко передбачене законодавством. У цих випадках держави-члени надають відповідні гарантії.

Разом з тим ЄСПЛ у наведеному рішенні зазначив, що незважаючи на те, що метою статті 8 КЗПЛ, по суті, є захист особи від свавільного втручання органів державної влади, вона не лише зобов'язує державу утримуватися від такого втручання: на додаток до цього перш за все негативного зобов'язання можуть існувати позитивні зобов'язання, притаманні ефективній повазі до приватного життя. Ці зобов'язання можуть включати вжиття заходів, спрямованих на забезпечення поваги до приватного життя навіть у сфері стосунків осіб між собою. Таким чином Суд повинен був перевірити, чи держава в контексті своїх позитивних зобов'язань відповідно до статті 8 КЗПЛ встановила справедливий баланс між правом заявників на повагу до їх особистого життя і інтересом їх роботодавця в захисті організаційних та управлінських прав стосовно їх прав власності, а також з інтересом суспільства у належному здійсненні правосуддя.

Приховане відеоспостереження здійснювалося після того, як були виявлені втрати супервізором магазину, що викликало обґрунтовану підозру в крадіжці, скоєній заявниками, а також іншими співробітниками й покупцями. Отримані візуальні дані тягли за собою збереження і обробку персональних даних, тісно пов'язаних з приватною сферою осіб. Таким чином цей матеріал оброблявся та перевірявся декількома особами, які працювали на роботодавця заявників (серед іншого, представником профспілки та юридичним представником компанії) до того часу, як самі заявники були поінформовані про існування записів.

Чинне законодавство на момент подій містило певні положення про захист особистих даних. Як було визнано національними судами, роботодавець заявників не виконав зобов'язання інформувати суб'єктів даних про існування засобів збору і обробки їх персональних даних, як це передбачено в національному законодавстві. Крім того, уряд спеціально визнав, що співробітники не були поінформовані про встановлення прихованого відеоспостереження з масштабуванням на касах або про їх права відповідно до Закону про захист персональних даних.

Незважаючи на це національні суди визнали, що даний захід був обґрунтованим (тому, що існували обґрунтовані підозри в крадіжці), відповідним до переслідуваної законної мети і необхідним та пропорційним, оскільки не існувало інших ефективних засобів захисту прав роботодавця, які б менше втручалися в право заявників на повагу до їх приватного життя.

Ситуація у цій справі відрізнялася від ситуації у рішенні Суду по справі *Кьонке (Körke) проти Німеччини*. В цій справі чинне законодавство чітко встановлювало, що кожна особа, яка збирає дані, повинна інформувати суб'єктів даних про існування засобів збору і обробки їх персональних даних. У ситуації, в якій право кожного суб'єкта інформації бути повідомленим про існування, мету

та способи прихованого відеоспостереження, чітко регулювалося та було захищене законом, заявники мали обґрунтовані очікування конфіденційності. Крім того, у цій справі та на відміну від Кьопке, приховане відеоспостереження не було пов'язане з попередньо обґрунтованою підозрою стосовно заявників і, отже, не було спрямоване на них особисто, але на весь персонал, який працює на касових апаратах протягом декількох тижнів, без жодних обмежень у часі і протягом усього робочого часу. У справі Кьопке захід спостереження був обмежений в часі – воно проводилося протягом двох тижнів - і лише два працівника були об'єктами цього заходу. Проте, в цій справі рішення вжити заходи спостереження було засноване на загальній підозрі проти всіх співробітників з огляду на порушення, які раніше були виявлені керівником магазину.

Отже, Суд не міг поділяти точку зору національних судів стосовно пропорційності заходів, вжитих роботодавцем з законною метою захисту інтересів роботодавця задля захисту прав власності. Відеоспостереження, яке здійснювалося роботодавцем та тривало протягом значного періоду часу, не відповідало вимогам, передбаченим у відповідному законодавстві, і, зокрема, зобов'язанню заздалегідь, чітко, точно і однозначно інформувати зацікавлених осіб про існування і особливий характер системи збору особистих даних. Права роботодавця могли бути захищені, принаймні у деякій мірі, за допомогою інших засобів. зокрема, шляхом попереднього інформування заявників, навіть в загальних рисах, про установку системи відеоспостереження і надання їм інформації, передбаченої Законом про захист персональних даних.

З урахуванням вищезазначеного і незважаючи на межі розсуду держави-відповідача національні суди не змогли встановити справедливий баланс між правом заявників на повагу до їх приватного життя відповідно до статті 8 Конвенції та інтересами роботодавця щодо захисту його права власності.

Тому, ураховуючи викладене, ЄСПЛ шістьма голосами проти одного дійшов висновку щодо порушення статі 8 Конвенції.

За статтею 41 (Справедлива сатисфакція) КЗПЛ Суд присудив 4000 євро кожному заявникові в якості відшкодування моральної шкоди, проте вимоги відшкодування матеріальної шкоди було відхилено.

Європейський Суд також одноголосно встановив відсутність порушення статті 6§1 (Право на справедливий суд) Конвенції, зокрема, стосовно використання доказів, отриманих в порушення статті 8 КЗПЛ.

Принагідно зауважимо, що у контексті зазначеної справи також практичний інтерес становлять і рішення ЄСПЛ у справах «*Барбулексу проти*

Румунії» ([ВП], заява № 61496/08, рішення від 5 вересня 2017 року) і ***«Кьопке проти Німеччини»*** (ріш.), заява № 420/07, рішення від 5 жовтня 2010 року).